

Torsdag med THORS

20/3-80

Från skilda håll har det kommit frågor om ett ord som dykt upp i trafikverkets information. Det talades kring årsskiftet om "försäljningen av de nya viserbiljetterna, dvs. om försäljning av årsbiljetter, trettiodagarsbiljetter m.fl.

Viserbiljett är givetvis en omöjlig bildning, och det hjälper föga, om man antar att det är ett tryckfel för "visarbiljetter". Egentligen bör biljetterna kallas **uppvisningsbiljetter**, men det är ett långt och klumpigt ord. Därför kan jag tänka mig beteckningen **visningsbiljetter** ("biljetter som skall visas") i stället.

En annan frågeställare vill veta, vad förleden **diger** i termen **digerdöden** betyder.

Någon gång för rätt länge sedan har det varit tal om **diger** i spalten. Det är ett gammalt ord med betydelsen "stor"; **digerdöden** betyder alltså ordagrant "den stora döden", ett lämpligt namn på en förhärjande epidemi.

Diger förekommer i nutida svenska som attribut till **bok** eller liktydiga ord: **en digerbok**, **en digerlunta**. Dessutom finns det, i formen **deger**, i ortnamn som **Degerby** ("den stora byn"), **Degerö** och **Degerfors** i Sverige.

Samme frågeställare efterlyser en förklaring till **talgdank** och uttrycket **slå dank**.

Talgdank betyder egentligen "ljus av talg", men används nu för tiden troligen mest i uttrycket "det går en talgdank upp för någon", dvs. "han kommer plötsligt att tänka på en förklaring, han får en idé". **Dank** i sammansättningen **talgdank** brukar antas vara bildat till ett dialektord **danka** "dingla"; grundbetydelsen i **dank** är väl "något som slänger, som är smalt och hållningslöst".

Slå dank "vara sysslolös" är bildat till samma verb **danka**, besläktat med **dingla**; en betydelseutveckling från "dingla" till "vara sysslolös" är lättförståelig.

En västnyländsk frågande vill ha en förklaring på namnet **Box** i Snappertuna.

Namnet är bildat till **bock**, som under medeltiden och 1500-talet var ett icke ovanligt binamn: personer är kända från gamla urkunder under namn som **Per Bock** o.dyl. — Samma gamla personbinamn ingår också i **Boxbacka**, nu inom Helsingfors område, och i **Box** i Sibbo.

En insändare har gett sig in på det vanskliga företaget att skapa ord. I

Box som ortnamn härstammar från Bock, ett under medeltiden och 1500-talet inte ovanligt personnamn, påpekar professor Thors. Den som vill veta mer om språkfrågor kan skriva till Torsdag med Thors, Hufvudstadsbladet, Mannerheimvägen 18, 00100 Helsingfors 10.

dag skall jag kommentera hans förslag **ättad**: "en person är ättad från N. N."

Ättad finns i sammansättningen **högättad**, men brukar annars bara finnas i översättningar från isländska. Förslaget "ättad från någon" tycker jag inte illa om. En liten hake kan förstås påpekas: i nutida språk förknippas vi **ätt** med adliga släkter. Den förknippningen känner jag dock inte i fråga om **ättad från någon**.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

27.3.80

Det numera rätt vanliga know-how vill prof. Thors gärna ersätta med kunnande eller sakkunskap i svenskan.

Den som vill rådfråga professorn i språkliga angelägenheter kan skriva till Hufvudstadsbladet, Torsdag med Thors, Mannerheimvägen 18, 00100 Helsingfors 10.

En västnyländning frågar om ursprunget till dialektordet **ramola**, vilket förekommer i hennes hemtrakt.

Såvitt jag kan utreda frågan kommer **ramola** (med tonvikt på o-et, vilket är långt) av ordet **rumor** (tonvikt på o), som numera är ålderdomligt och sällsynt. **Rumor** betyder ofta "oväsen, støj, bråk", men har också funnits i betydelsen "rykte". Det är samma ord som det engelska **rumour** "rykte", dess väg till svenskan har gått från ursprungsspråket latin över lågtyskan. — Av en lustig tillfällighet var det tal om **rumola** (den uttalsformen finns också) i radions senaste språkväktarprogram.

Växlingen mellan **l** och **r** i ordslutet är inte ovanlig; i **rumor** — **rumola** kan den ha gynnats av att **r** finns i ordbörjan.

En annan frågande uttalar sitt missnöje med det engelska ordet **know-how**, som numera har blivit

rätt vanligt i svenskan, i synnerhet i tekniska sammanhang. Han föreslår att man skulle bruka hans nybildning **sättvett** i stället.

Know-how (bildat av engelskans **know** "kunna, veta" och **how** "hur") innebär — för att återge definitionen i "Norsk riksmålsordbok" — "tekniskt vetande, kunskap om tekniska metoder". Jag undrar om inte **sättvett** lätt skulle missförstås (det kunde fattas som "vetande om hur man skall uppträda").

Know-how har onekligen olägenheter, som gör ordet föga lämpligt i svenskan, inte minst uttalet.

Bokstavsföljden **ow** i **know** uttalas som **ou**, men i **how** uttalas den som **au**. Ett svenskt ersättningsord är förvisso behövligt. Jag undrar om inte de välkända orden **kunnande**, **kunnighet** och **sakkunskap** i själva verket kunde brukas för **know-how**, t.ex. "vi har stått till tjänst med sakkunskap vid bygget".

Heter det **kvar** eller **kvark** i fråga om en viss produkt av surmjölk (finskans **rahka**)?

Termen finns upptagen i den senaste upplagan av Akademiens ordlista. Där upptas **kvar** eller **kvark**. Bägge formerna måste alltså anses godtagbara.

En insändare har tagit upp ordet **saluber**, som hon har brukat använda; hon har tackat för "en **saluber** middag".

Saluber får sägas vara en verklig raritet i svenskan. Det betyder "hälsosam". Ordet är latinskt, men kan också påträffas i tyska och franska. I svenskan förekommer det bara rent tillfälligt.

Om ordet **viserbiljett**, som det var tal om förra veckan, skall jag säga mer i en kommande spalt.

Carl-Eric Thors